

Onko EU-jäsenyydestä taloudellista hyötyä?

ILKKA KAJASTE

Keskustelu Suomen EU-jäsenyydestä ja sen taloudellisista vaikutuksista on ollut vinoutunutta. Vaikka on kysymys ratkaisusta, joka tuo taloudellisia hyötyjä ennen muuta pitkällä aikavälillä, ovat etualalla olleet jäsenyyssoituksesta aiheutuvat lyhyen ajan kustannukset ja sopeutumisongelmat. Toisaalta on selvä, että rohkaisevatkaan pitkän aikavälin näkymät eivät lämmitä, jos EU-sopeutumisen pelätään edelleen syventävän vallitsevaa taloudellista ahdinkoa.

Taloudelliselle kehitykselle on kuitenkin ominaista, että pitkän aikavälin näkymät ja ympäristön muutokset vaikuttavat odotusten kautta vahvasti myös nykyhetkeen. Tämä koskee ennen muuta investointipäätöksiä, mutta tulevaisuudenkuvat ja niitä koskeva epävarmuus ovat mukana kaikissa yritystoimintaa koskevissa ratkaisuissa.

Investoinnit

Jos tulevaa kehitystä koskevat arviot perustetaan muiden jäseneksi tulleiden maiden kokemuksiin, näyttäisi lyhyellä aikavälillä keskeinen taloudelliseen kasvuun ja työllisyyteen kohdistuva vaikutus olevan peräisin juuri investoinneista, ennen muuta suorien sijoitusten virroista. Espanja ja Portugali, jotka myös ovat Euroopan ydinalueisiin nähden verraten perifeerisiä, saivat jäseneksi tulonsa jälkeen vastaanottaa varsin

huomattavia investointeja rajojensa ulkopuolelta. Muutamassa vuodessa kohosi ulkomaisten investointien osuus näissä maissa 2-3 % bruttokansantuotteesta ja yli 10 % kokonaisinvestoinneista. Erityisesti EU-rahastojen vuoksi ulkoisen rahoituksen merkitys oli vielä tuntuvasti tätä suurempi, minkä tuloksena kiinteiden investointien määrä lisääntyi viiden ensimmäisen jäsenyysvuoden aikana noin 70-80 %. Työttömyysasteet alenivat kummassakin maassa 4-5 prosenttiyksikköä. Molemmissa maissa toteutettiin työmarkkinoiden joustavuutta lisääviä uudistuksia.

Yrityskyselyjen perusteella tiedetään, että Suomessa EU-jäsenyyttä koskeva epävarmuus on edelleenkin ollut merkittävä investointeja ulospäin ohjaava tekijä.

Huolimatta investointiolosuhteiden parantumisesta kohosivat suorat sijoitukset Suomesta ulospäin viime vuonnakin 3 % bruttokansantuotteesta ja 40 % yritysinvestoinneista. Tämän mukaan voi jäsenyysratkaisun nettovaikutus investointivirtoihin olla lähivuosina huomattava.

ETA-ratkaisu ja EU-jäsenyyttä

Erityisen vaikea on ollut tehdä eroa ETA-ratkaisun ja EU-jäsenyyden välille. On ollut tapana esittää, että jo ETA-ratkaisu tuo teollisuudelle valtaosan sen tarvitsemista integraatioeduista.

EU-jäsenyyden tuomaa lisähyötyä on kutsuttu hieman epämääräisesti "imago-tekijäksi". Sen pitäisi liittää Suomi tiiviimmin länsieurooppalaiseen kehitykseen, tuoda mukanaan suunnitteluvarmuutta ja ennustettavuutta sekä näkyä ennen muuta investointien suuntautumisessa.

Integraatiota lähestytään edelleen paljolti samalla tavoin kuin 20 vuotta sitten EEC-vapaa-kauppasopimuksesta keskusteltaessa. Tällöin oli kysymys uusien vienti-markkinoiden avautumisesta, kun teollisuustuotteiden tullit poistuivat. ETA-ratkaisu merkitsee viimeistenkin kaupan esteiden katoamista. Standardit ja tekniset määräykset yhdenmukaistuvat ja julkisten hankintojen markkinat avautuvat.

Valtaosa integraatioeduista tulee kuitenkin muista tekijöistä kuin välittömästi kaupan esteiden ja kilpailun rajoitusten poistumisesta. EU:n omienkin arvioiden mukaan integraation hyödyt aiheutuvat ennen muuta yhdentymisen välillisistä vaikutuksista, joita ovat talouden rakennesopeutuminen, kilpailun voimistuminen ja markkinoiden toiminnan tehostuminen.

Rakennesopeutuminen ja kilpailun voimistuminen ovat ekonomistien suosimia kiertoilmauksia, jotka tuovat mieleen uhkan työpaikkojen menetyksistä. Voidaankin kysyä, onko tiivistyvän integraation hintana edelleen lisääntyvä työttömyys. Tähän kysymykseen on vastausta haettava laajemmasta yhteydestä.

Kasvu, työllisyys ja kilpailukyky

Euroopan yhdentymiskehitys on osa maailmanlaajuisia taloudellista murrosta, jossa keskeisenä liikkeellepanevana tekijänä ovat monikansallisten yritysten operaatiot. Esimerkiksi Japanin ja Yhdysvaltojen ulkomaankaupasta yli puolet liittyy jo tavalla tai toisella monikansallisten yritysten toimintoihin. Yleinen kauppapolitiikka (GATT) ja alueellinen integraatiokehitys (EU, NAFTA, Kaakkois-Aasia) ovat suurelta osin jälkikäteistä reagointia jo tapahtuneeseen kehitykseen. Tässä asetelmassa Euroopan unionia

voisi kutsua Länsi-Euroopan taloudelliseksi puolustusliitoksi.

Kun viime vuosikymmenen alussa suunnitellut Euroopan yhteisön tiivistämisestä käynnistyivät, ongelmana oli paljolti eurooppalaisen teollisuuden jälkeensä jääneisyys kilpailussa monikansallisten suuryritysten kanssa. Tämä koski ennen kaikkea yhä kalliimmaksi käynnyttä ja yhä suurempia riskejä sisältävää huipputekniikkaa. Euroopan markkinat olivat sirpaleiset eivätkä yksittäisten kansallisten yritysten voimavarat useinkaan olleet riittäviä vastaamaan uusiin kilpailuhaasteisiin. Tässä tilanteessa käynnistettiin sisämarkkinaohjelma, jonka keskeisenä tavoitteena oli eurooppalaisen teollisuuden vahvistaminen ja päämääränä vuosi 1992.

Sisämarkkinaohjelma toikin uutta merkittävää dynamiikkaa Euroopan teollisuuteen 1980-luvun jälkipuoliskolla. Se on näkynyt paitsi kasvun nopeutumisenä mm. yritysrakenteen muutoksissa, suorien sijoitusten aaltona sekä erilaisen yli rajojen ulottuvan, yritysten välisen strategisen yhteistyön lisääntymisessä. Tärkeimpiä yhteistyön aloja on tutkimus- ja tuotekehittelytoiminta, jonka organisoimisessa ja rahoituksessa Euroopan unionilla on ollut keskeinen asema. Tämä koskee ennen muuta huipputeknologian aloja, joilla yksittäisten yritysten riskinottokyky ei ole ollut riittävä.*

* Puuttuvaa teollista dynamiikkaa ja vääristyneitä kilpailuololoja kuvaa se, että eurooppalaisille yrityksille tyypillisiä ovat olleet ns. prosessi-innovaatiot. Tällä tarkoitetaan keksintöjä, jotka liittyvät tuotantoprosesseihin ja niiden ohjaamiseen sekä tähtäävät rationalisointiin ja yksikkökustannusten alentamiseen. Yhdysvalloissa ja Japanissa innovaatiot ovat useammin tuote-innovaatioita, jotka lisäävät tuotteiden arvoa ja synnyttävät uusia työpaikkoja. Suomalainen perinne, joka nojaa metsäteollisuuden osaamiseen on lähellä muuta Eurooppaa. Innovaatioympäristön heikkous sekä uusien tuotteiden synnyttämisen ja markkinoille saattamisen vaikeus, ovat yhteinen eurooppalainen ongelma.

EU:n strategia perustuu tehokkuuden ja kilpailun voimistamiseen samanaikaisesti. Pyrkimykset teollisen rakenteen vahvistamiseksi johtavat helposti keskittymisen lisääntymiseen, yhä suurempien yksiköiden muodostumiseen. Tämän vuoksi on tarvittu rinnalle toimenpiteitä, jotka vastaavasti edistävät kilpailua ja tehostavat eurooppalaisten markkinoiden toimintaa. Sisämarkkinaohjelman mukaiset ja jo ETA-ratkaisun mukanaan tuomat "neljä vapautta" (tavaroiden, palveluiden, työvoiman ja pääoman vapaa liikkuvuus) samoin kuin EU:n harjoittama suurten yrityskauppojen kontrolli ajavat tätä asiaa.

Yhtenäisille 12 tai 16 maan markkinoille mahtuu useita riittävän tehokkaita ja kilpailukykyisiä suuryrityksiä ilman, että kilpailuolosuhteet samanaikaisesti vaarantuisivat. Ennen sisämarkkinoiden syntymistä uhkana oli usein se, että yksittäisissä jäsenmaissa kansallisten suuryritysten asema muodostui liian hallitsevaksi. Näihin yrityksiin kohdistettiin massiivista, kilpailua vääristävää kansallista tukea, jonka arvioidaan olleen itse asiassa yhtenä syynä eurooppalaisen teollisuuden heikkoudentilaan. Nyt julkinen tuki pyritään rajaamaan tilanteisiin, joissa tarvitaan markkinoiden vinoutumien oikaisemista, kuten pienten ja keskisuurten yritysten avustamiseen ja tutkimus- ja tuotekehitystoimintaan.

Viime joulukuussa julkistettu työllisyyttä, kasvua ja kilpailukykyä koskeva EU:n Valkoinen kirja täydentää sisämarkkinaohjelmaa eri maiden kansallisten hallitusten toimialaan kuuluvilla toimenpidesuosituksilla, jotka tähtäävät varsinkin työmarkkinoiden joustavuuden lisäämiseen, tutkimus- ja tuotekehittelytoiminnan edistämiseen sekä eurooppalaisen infrastruktuurin kehittämiseen. Tätä ohjelmaa ollaan toteuttamassa EU:n eri jäsenmaissa.

Keskeinen osa sisämarkkinaohjelmaa on ollut kilpailun vääristymiä aiheuttaneiden erilaisten kansallisten säädösten harmonisoiminen ja turhan sääntelyn purkaminen. Seuraava vaihe tässä prosessissa näyttäisi olevan koko uni-

onitasoa koskevan deregulaation käynnistyminen.

Yritystoiminnan puitteet muuttuvat

Käynnissä on ollut laajamittainen eurooppalaisen yrityssektorin sopeutumisprosessi. Viime vuosikymmenen lopulla yli rajonen tapahtuneiden yrityskauppojen määrä moninkertaistui muutamassa vuodessa. Vuosina 1989-1992 yli 60 % näistä kaupoista tehtiin EY-maiden yritysten välillä, kun vastaava osuus tätä ennen oli vain 25 %. Tämä murros on koskenut myös suomalaisyrityksiä. Erityisesti vuosikymmenen vaihteessa, kun Suomesta ulos lähteneet suorat sijoitukset lisääntyivät jyrkästi, ne suuntautuivat pääosin Euroopan yhteisön maihin.

Näiden investointien motiiveina olivat mm. epävarmuus Suomen integraatoratkaisuista ja korkea kotimainen kustannustaso, mutta niillä oli myös puhtaammin yritysstrategisia tavoitteita. 1980-luvun aikana suomalaisyritykset olivat alkaneet karsia turhia rönsyjään ja keskittyä yhä enemmän varsinaiseen ydinosaamiseensa. Tässä tilanteessa yritysten luonnollinen laajenemissuunta on ollut kansainvälistyminen. Suorat sijoitukset eivät ole kuitenkaan syrjäyttäneet vientiä, mikä näkyy siinä, että sijoitukset ja vientitoimitukset ovat lisääntyneet rinta rinnan samoilla alueilla. Erityisesti moniin Euroopan unionin jäsenmaihin (Italia, Ranska, Espanja, Alankomaat) suuntautuneilla sijoituksilla näyttää olleen merkittävä vaikutus uusien vientimarkkinoiden avautumisessa (*kuvio 1*).

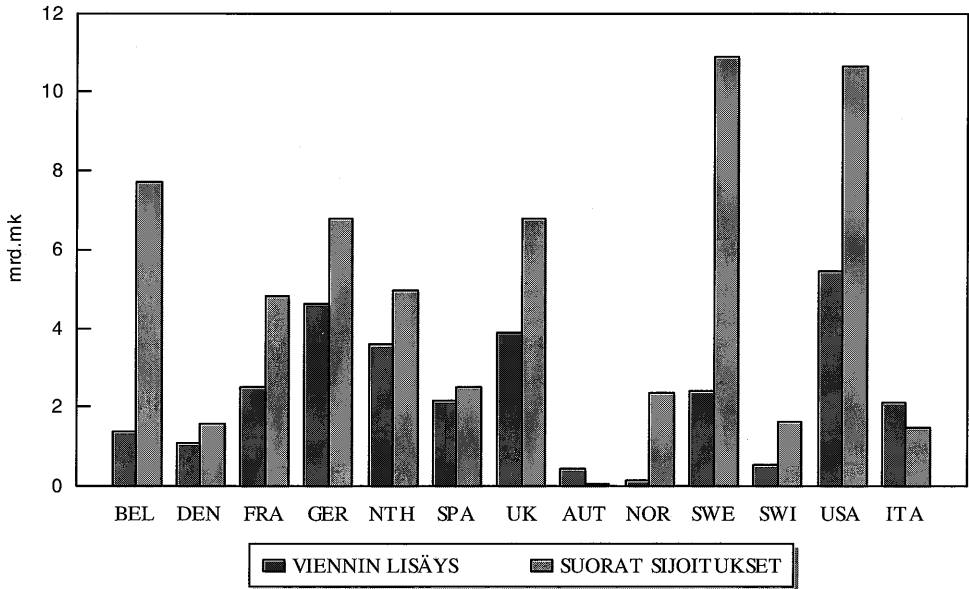
On myös ilmeistä, että viime aikoina tapahtunut suomalaisen vientiteollisuuden tunkeutuminen Itä- ja Kaakkois-Aasian markkinoille liittyy osittain suoriin sijoituksiin. Kansainvälistymisen kautta suomalaisyritykset ovat saaneet käyttöönsä sellaisia uusia resursseja, joista on ollut puutetta. Kysymys on markkinointikanavista, vieraiden kulttuurien ymmärtämisestä, rahoitusresursseista yms. Eurooppa on ollut 90-luvun alussa samanlainen lähtöalusta viennin maail-

manlaajuiselle ekspansiolle kuin pohjoismaat olivat 80-luvulla teollisuuden tunkeutumisessa monien Euroopan maiden markkinoille.

Euroopan unioni on perusidealtaan samanlaisten maiden ja kansantalouksien liittoutuma. Tällaisessa yhteisössä integraatioetujen hyödyntäminen on kaikkein tehokkainta, jos eri jäsenmaiden rakenne- ja kehityserot ovat mahdollisimman vähäisiä. Tästä syystä EU:n politiikassa korostuvat konvergoituminen (lähentyminen) ja eri maiden ns. konvergenssiohjelmat.

Tämä koskee paitsi talous- ja rahaliiton (EMU) toteuttamista, kuten on monesti todettu, myös kaupan avautumista kolmansien maiden kanssa. Viime kädessä merkittävimmät integraation aiheuttamat hyvinvointiedut ovat saatavissa vain avoimemman maailmankaupan kautta. Tästä syystä teollisen rakenteen vahvistamista ja monipuolistamista kaikissa jäsenmaissa pidetään tärkeänä. Tällainen kehitys näyttää olevan käynnissä myös Espanjassa ja Portugalissa.

Kuvio 1. Vienti ja suorat sijoitukset vuosina 1987-1993.

Usein halutaan korostaa EU:n asemaa kaupapablokkina ja sen protektionistista luonnetta. Yleinen tulos on se, jos alueellinen integraatio syrjäyttää ulkopuolelta tulevaa edullisempaa tuontia, syntyy hyvinvointitappioita. EU:n protektionismi näyttää vaihtelevan toimialoittain (kuvio 2a ja 2b). Esimerkiksi kone- ja elektroniikkateollisuuden aloilla tuonti Euroopan

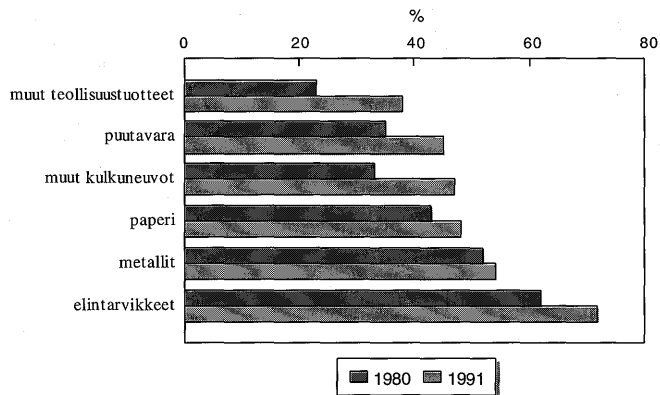
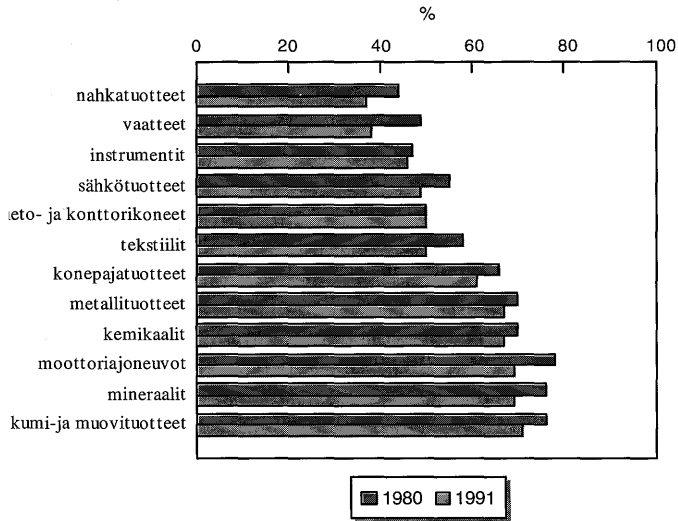
ulkopuolelta on lisääntynyt. Sama koskee tekstiilejä ja vaatteita. Elintarvikesektori on puolestaan tunnetusti Euroopan unionin heikko kohta: yhä suurempi osa tuonnista on peräisin alueen sisältä. Suomen kannalta lienee kiinnostavaa havaita, että Euroopan unionin alueella käytetyistä puu- ja paperiteollisuuden tuotteista selvästi kasvava osa oli 1980-luvulla peräisin EU:n

jäsenmaista. Näin siitä huolimatta, että Suomen ja EY:n vapaakauppasopimus tuli metsäteollisuustuotteiden osalta täysimääräisesti voimaan vuosikymmenen puoliväliin mennessä.

Protektionistiset paineet lisääntyvät aina taantumavuosina, joten viime aikoina on testattu

unionin perimmäisiä kauppapoliittisia asenteita. Vaikka näitä paineita on esiintynytkin, on syytä muistaa, että kaikesta huolimatta myös pitkään punnerrettu GATT-sopimus saatiin aikaan viime joulukuussa.

Kuviot 2a ja 2b. Tuoteryhmät, joiden sisällä protektionismi on vähentynyt (2a) ja lisääntynyt (2b).

Näyttää siltä, että valmistautuminen kiristyvään kilpailuun ja avautuviin markkinoihin on ollut jo pitkään käynnissä. Sopeutuspaineista ja tehokkuusetujen hakemisesta on epäilemättä seurannut myös työpaikkojen menetyksiä. Suomessa tämä on tullut erityisen selvästi esille kun teollisuuden työllisyys romahti vuonna 1991 paljon tuotannon tasoa jyrkemmin eikä ole lähtenyt kohentumaan tuotannon kasvun myötä. Tuloksena on, että lähes sama määrä tuotteita tuotetaan nyt huomattavasti aikaisempaa pienemmällä työpanoksella. Parin vuoden aikana teollisuuden tuottavuus on kohonnut lähes viidenneksen. Työllisyys on heikentynyt myös aloilla, joissa tuotanto on viennin kasvun tuloksena lisääntynyt selvästi.

Työttömyyden kasvu ei ole seurausta integraatiosta vaan globaalista kilpailutilanteesta, johon sopeutuminen on ennemmin tai myöhemmin väistämätöntä. Koska tärkeimmät vientimarkkinamme ovat Länsi-Euroopassa ja kansainvälisen kilpailun uudet haastajat ovat ulkopuolella, on ilmeistä, että EU:n ulkopuolelle jääminen merkitsisi vähintään yhtä suurta kilpailukyyn sopeuttamistarvetta. Tähän kehitykseen liittyvät kiinteästi myös viime vuosien historialliset muutokset Itä- ja Keski-Euroopassa. Itäinen disintegroituminen on tapahtunut samaan aikaan läntisen integroitumisen kanssa. Kun kummallakin prosessilla on vaikutuksia kaupan ja investointien suuntautumiseen, on selvää, että talouden murros on kohdannut Suomen kaltaista reuna-alueita erityisen ankarana.

Muuttuvat kilpailuedut

Rakennesopeutumisen ja markkinoiden avautumisen myötä ovat perinteiset kilpailutekijät muuttaneet luonnettaan. Työvoiman ja pääoman liikkuvuuden vuoksi alkuperäisillä suhteellisilla eduilla, joiden mukaan tuotantorakenne on eri maissa muotoutunut, ei ole enää samanlaista merkitystä. Metsiinkään ei voida enää turvata entiseen tapaan, kun halpa kierrätysmassa

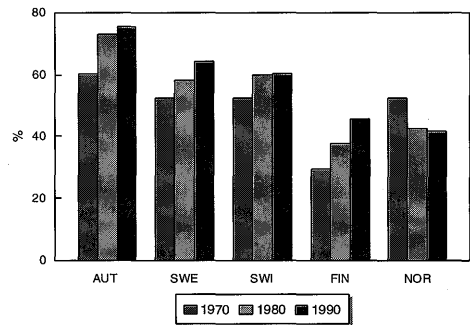
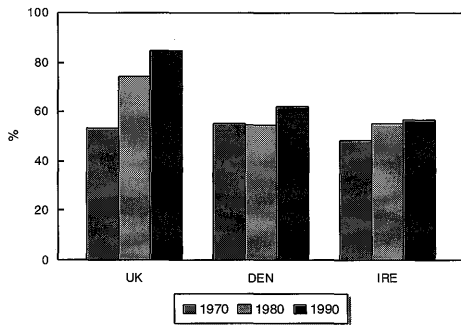
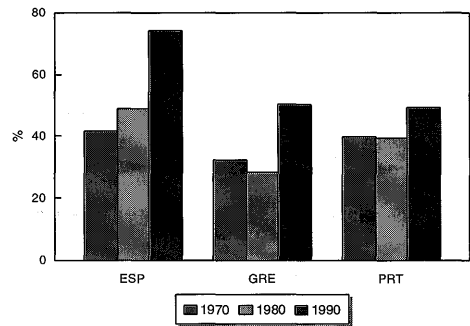
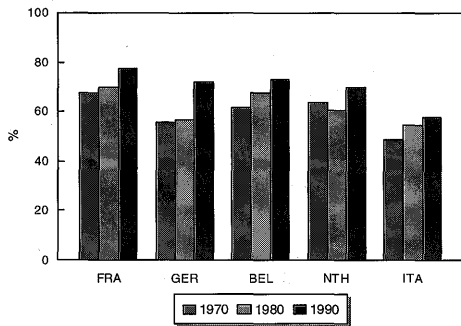
heikentää kuituraaka-aineeseen perustuvaa suhteellista etua. Muuttuneesta tilanteesta kertoo se, että Suomesta ei ole tullutkaan kilpailukyyn jyrkästä parantumisesta huolimatta Euroopan halvan työvoiman maa, kun meitä vielä edullisemmat maat ovat aivan nurkan takana lähialueilla. Myöskään Espanjassa ja Portugalissa jäseneksitulon aiheuttama investointivirta ei kohdistunut perinteisiin matalapalkka-aloihin, vaan ne olivat tuotantorakennetta vahvistavia ja monipuolisia. Samoin ovat vaikuttaneet myös Euroopan uudet sisäiset kauppavirrat.

Muutokset ovat olleet nopeita ja näköpiirissä on yhä uusia haasteita. Vaikka kaupan vapautuminen ei avaisikaan maailmanlaajuisia kilpailua, näyttää Itä-Euroopan maiden markkinoille tulo tuovan lähes globaalin kilpailutilanteen ja sen mukaiset hintasuhteet Eurooppaan alueelle ehkä jo hyvinkin pian. Niinpä esimerkiksi Länsi-Euroopan terästeollisuus, jota on saneerattu vuosikaudet, on käymässä läpi jälleen uutta vaihetta kapasiteetin alasajossa.

Uusi työnjako

Myös kansainvälisen työnjaon ja kaupan luonne on muuttumassa. Maailmankaupan voimakkaimmin kasvava osa-alue on sodan jälkeisenä aikana ollut ns. ristikkäiskauppa (intra-industry trade). Tällä tarkoitetaan sitä osaa kansainvälisestä kaupasta, jossa eri maiden välisen tavaranvaihdon kohteena ovat samankaltaiset, samoihin tuoteryhmiin kuuluvat tavarat. Ristikkäiskauppa on esimerkiksi se, kun saksalaiset vievät henkilöautoja Ranskaan ja vastaavasti tuovat maahan ranskalaisia henkilöautoja. Ristikkäiskaupan kasvu kertoo yhteiskunnan ja talouden rakenteiden muuttumisesta yhä hienojakoisemmiksi ja monimutkaisemmiksi sekä makutottumusten kehityksen myötä tapahtuvasta tuotediferentioinnin ja laatuerojen merkityksen kasvusta. Euroopan kehittyneimmässä teollisuusmaissa ristikkäiskaupan osuus on lähes 80 % koko ulkomaankaupasta. Paitsi kehittyneisyydestä, se

Kuviot 3a-3d. Ristikkäiskaupan osuus eri Euroopan maiden ulkomaankaupassa.

osoittaa myös kansantalouksien integroitumisen astetta (kuviot 3a-3d).

Suomen ulkomaankaupassa, joka on perinteisesti nojautunut metsäteollisuuden tuotteiden vientiin, ristikkäiskaupan osuus on ollut pieni. Poikkeuksen tekee kauppa Ruotsin kanssa. Se kertoo, kuinka läheisesti Suomen ja Ruotsin taloudet ovat jo tähän mennessä kytkeytyneet yhteen. Viime vuosikymmenen nopea kehitys on osoitus käynnissä olevasta tuotantorakenteen ja suhteellisten etujen tuntevasta muutoksesta.

Kuten edellä todettiin, kilpailukyvyyn ja tuottavuuden kohentuminen on tapahtunut suurelta osin siten, että tarvittava työpanos on jyrkästi vähentynyt. Hedelmät toteutuneesta kilpailukyvyyn kohentumisesta voidaan kuitenkin korjata vasta sitten kun nyt työttömiksi joutuneet voivat työllistyä uudelleen korkeamman tuottavuuden aloilla. Tapahtuneiden hintasuhteiden muutoksen vuoksi on ilmeistä, että tuotannon työvaltaisuus ja ennen kaikkea investointien tehokkuus voivat lisääntyä merkittävästi. Tehtyjen selvitysten mukaan teollisuuden uudet

kilpailuedut liittyvät ennen muuta koulutettuun ammattityövoimaan, jota Suomessa on runsaasti tarjolla.

Integraatio tarjoaa mahdollisuuden hyödyn- tää kansainvälistä työnjakoa siten, että uutta tuotantoa syntyy sellaisilla aloilla ja sellaisissa yrityksissä, joissa se on kannattavinta. Niissä tapauksissa, joissa kansalliset voimavarat eivät ole riittäviä, voi yritysten välisen yhteistyön helpottuminen korvata tätä resurssien puutetta. Nämä muutokset voivat olla erityisen tärkeitä pienille maille sekä pienille ja keskisuurille yrityksille, joiden mahdollisuudet tunkeutua kansainvälisille markkinoille parantuvat kaupan ja kilpailun esteiden poistuessa. Lähtökohdat positiiviseen sopeutumiseen näyttävät tämän vuoksi erittäin lupaavilta.

Lisää sopeutuspaineita?

Uusi työnjako voi olla joko toimialojen välistä tai toimialojen sisäistä. Perinteinen integraation tuottama erikoistuminen on ollut toimialojen välistä. Ristikkäiskaupan kasvu on kuitenkin osoitus toimialojen sisäisen työnjaon merkityksen lisääntymisestä. Erilaisten integraatioselvi- tysten perusteella voidaan arvioida kuinka merkittäviä rakenteellisia sopeutuspaineita ja -kustannuksia integraatiosta kansantaloudelle vielä aiheutuu.

Suurimmat siirtymäajan ongelmat ja kustan- nukset syntyvät silloin kun sopeutuminen edel- lyttää joko alueiden tai toimialojen välistä muut- toliikettä. EU-jäsenyyden tuoma ratkaiseva muutos *maatalouden* toimintaympäristöön on ollut laajalti keskustelun kohteena. Se onkin merkittävin esimerkki toimialojen välisestä erikoistumisesta, jossa Suomella ei voi olla merkittäviä suhteellisia etuja luonnonolosuhteiden vuoksi ja johon tuotannon tekijöiden vapaa liikkuvuus ei voi tuoda muutosta.

Teollisuudessa muutospainet koskevat ennen muuta ns. integraatioherkillä toimialoilla toimivia yrityksiä. Näiden toimialojen osuus

teollisuuden työvoimasta on runsas kolmasosa. Kysymys on ennen muuta toimialoista, joille on ominaista ristikkäiskaupan suuri osuus. Tästä syystä muutospainet ovat ennen kaikkea toi- mialojen tai yritysten sisäisiä eikä niiden pitäisi aiheuttaa merkittävässä määrin ammatillisia sopeutumisvaikeuksia tai pullonkauloja. Yritys- kyselyissä on voitu todeta, että keskeinen osa niiden yritysten toimenpiteistä, jotka joutuvat reagoimaan yhdentymisen vaikutuksiin ja kan- sainvälistymiseen, liittyvät tuote-strategioiden muutoksiin: vähemmän tuotteita, mutta enem- män tuotevariaatiota. Lisäksi EU-alueelle suun- tautuneiden yritysten strategiavalinnoissa näyttä- vät korostuvan erilaisten yli rajojen ulottuvien yhteistyösopimusten, tutkimus- ja tuotekehittely- yhteistyön sekä tuottavuuden kohottamisen (skaala- ja joustavuusetujen hyväksikäytön) merkitys.

Lisäksi selvityksissä on voitu todeta, että ne integraatioherkät yritykset, jotka ovat heikon kilpailukykynsä vuoksi haavoittuvia, sijaitsevat pääosin suurten asutuskeskusten tuntumassa. Tästä syystä ei teollisuuden sopeutumisen pitäisi aiheuttaa merkittäviä alueiden välisiä muuttoliik- keitä. Se, että työllisyyden heikkeneminen on ollutkin näkyvintä juuri suurissa keskuksissa, lienee viite laman taustalla toteutuvasta suuresta murroksesta.

Palveluiden kaupan vapautuminen tuo huomattavan määrän aiemmin ulkoa tulevalta kilpailulta suojassa olleita yrityksiä avoimen kilpailun piiriin. Kun palvelualoilla markkinoi- den läheisyys ja niiden tuntemus ovat merkittä- viä kilpailuetuja, ei ole odotettavissa, että ETA- ratkaisu sen enempää kuin EU-jäsenyysskään synnyttäisivät laajaa yli rajojen ulottuvaa palve- lujen kauppaa. Joillakin aloilla mahdollisuus etabloitua Suomen markkinoille tuonee uusia kilpailijoita tai ainakin vaikuttaa tervehdyttävästi kotimaiseen kilpailutilanteeseen. Yksityiset palvelut ovat todennäköisesti se alue, jossa viennin ja teollisuustuotannon kasvu heijastuu kysynnän lisääntymisenä ja jossa suuri osa

uusista työpaikoista tullaan lähivuosina pääosin luomaan.

Eräillä yritystoimintaa palvelevilla aloilla integraation aiheuttama kilpailuolosuhteiden muutos voi tuoda mukaan merkittäviä koko kansantaloutta hyödyttäviä tehokkuusetuja. Eri selvityksissä on voitu havaita, että esimerkiksi elintarvikesektorin ja päivittäistavara-kaupan logistiikka on Suomessa moniin muihin maihin verrattuna varsin kallista ja tehotonta. Monilla elintarvikesektorin aloilla ei ole tästä syystä oikeastaan lainkaan ns. luonnollista rajasuojaa. Toisin sanoen maatalouden tuottamia raaka-aineita kannattaisi tuoda verrattain pitkienkin etäisyyksien päästä EU-alueelta, jos rajat vain olisivat avoinna. Avoin kilpailutilanne pakottaa viimein talousyksiköt saatavissa olevien tehokkuusetujen hyväksikäyttöön. EU-jäsenyyden toteutuessa ja rajamuodollisuuksien poistuessa aiheutuu ulkomaankuljetuksille merkittäviä aika- ja kustannussäästöjä, mikä heijastunee paitsi jakelukustannuksiin myös markkinoiden kilpailtavuuteen.

On epärealistista odottaa, että yksityistä kuluttajaa koskeva atomistinen kilpailutilanne voisi muuttua merkittävästi. Välittömimmät havainnot kilpailun lisääntymisestä sekä merkittävimmät hyvinvointivaikutukset aiheutuvat tarjolle tulevien vaihtoehtojen määrästä. Pitämällä aikavälillä kuluttajaa voi sen sijaan merkittävällä tavalla hyödyttää integraation tuoma muutos tuottajien ja jakeluportaan voimasuhteissa. Markkinoiden ja rajojen avautuminen näyttäisi lisäävän viimeksimainitun osapuolen mahdollisuuksia kilpailuttaa varsinkin eri maiden suojatuilla markkinoilla toimineita monopoli-tuottajia.

Johtopäätöksiä

Erityisesti teollisuudelle ETA-ratkaisun avaamat uudet mahdollisuudet ovat sillä tavalla konkreettisia, että sen tuottamat edut on ollut helppo mieltää keskustelussa. EU-jäsenyys sen sijaan

saa merkitystä ennen muuta yritystoiminnan mahdollisuuksien ja strategiavalintojen tasolla. Näillä seikoilla on merkitystä muuttuneessa kilpailutilanteessa, jossa tarvitaan yhä enemmän yritysten välistä joustavaa yhteistyötä yli rajojen ja yritystoiminta muuttuu yhä kansainvälisemmäksi. Tulevaisuuden suhteelliset edut ovat yhä enemmän yrityskohtaisia, omin toimenpitein ja voimavaroin luotuja.

Tätä merkittävämpi ero eri vaihtoehtojen välillä koskee koko kansantaloutta ja kuluttajaa. Euroopan unionin jäsenyyden voidaan arvioida tukevan sitä toimialoittaista rakennesopeutumista, joka on ollut käynnissä jo viime vuosina. Tuloksena tästä on entistä vahvempi tuotantorakenne, joka on mm. suhdannevaihtelujen kannalta vähemmän haavoittuva. Suuri osa nykyisten talous- ja työllisyysongelmien syistä on menneisyyden rakenteissa kuten kilpailun puutteessa ja talouden rakenteellisissa vääristymisissä, jotka ovat olleet suljetun sektorin paisumisen ja kilpailukyvyyn romahtamisen taustalla. Integraation myötä avautuva talous tulisi olemaan näiltä osin terveempi eikä merkittäviä rakennevinoutumia voisi enää syntyä. Itä-Euroopan kehitys ja kansainvälisen talouden avautuminen pitänevät huolen siitä, että tältä tieltä ei ole mahdollista poiketa. Kuluttajalla on tässä tilanteessa paljon voitettavaa. Talouden rakennesopeutumisen ja lisääntyvän kilpailun mahdollistamien perimmäisten hyvinvointietujen saamiseksi olisi talous- ja elinkeinopolitiikan toimenpiteitä toteutettaessa painotettava entistä voimakkaammin kilpailupolitiikan ja terveen kilpailuympäristön merkitystä.